

PROŒMIUM AD GRAMMATICVM

Žánr jubilejního sborníku chce, aby na počátku bylo slovo pochvalné, *laudatio*. Tento sborník však uvedou spíše *uerba reuerentiæ*, s plným vědomím, že zvolený výraz skrývá dvojí obsah, úctu i ostych. *Laudationem* pronáší buď jubilantův vrstevník, nebo žák. Vrstevníci vzpomínali 60. i 65. narozenin. Tři čtvrtiny století, po něž prof. Erhart může soustředěně prohlubovat své porozumění světu jazyků i světu vůbec, je okamžik, kdy by měli promluvit žáci. A hle, ukazuje se, že není kdo. Adolf Erhart, GRAMMATICVS, je osamělý myslitel, který kolem sebe nevytvořil školu. Nelze pominout nepřízeň doby, jež se projevovala jak v podmínkách vnějšího politického života s jeho dopadem do akademického prostředí, tak v celkové atmosféře vnitřního života vědeckého. Jubilant se narodil a vyrábval ve vrcholném čase vědeckých programů, jež se ohlašovaly jako sjednocující metodologická, ba gnoseologická paradigmata, leč plody své zralosti začal vydávat v čase vědy znovu se atomizující, metodologicky neukázněné a bez dostatečného zájmu o celistvé porozumění. Je však nutné se též zamyslet, nakolik Erhartův osobní postup vznik jazykovědné školy sám umožňoval.

Erhartův badatelský program lze jistě označit za samostatné domýšlení východisek strukturální jazykovědy a možností zhodnocení jejich výsledků při vývojovém studiu jazyků indoevropských. Uvědomíme-li si navíc, že saussurovský počátek, který je jedním z počátků strukturalismu, pro Saussura samého znamenal jenom odbočku v jeho badatelském programu indoeuropeistickém, odbočku nezbytně nutnou k objasnění zanedbávané otázky, co vlastně jazykovědec dělá, když studuje jazyk, pak Erhartův program lze chápat jako hledání cesty, po níž by se strukturalismem poučený jazykovědec mohl vrátit k indoevropskému materiálu i k otázkám indoeuropeistických rekonstrukcí. Erhartův návrat vykazuje důkladné poučení glosematické: jednotlivé jazyky důsledně porovnává pomocí jednotných apriorních vztahů;¹ zároveň se však vyznačuje diskretní blízkostí k Benvenistovi: sleduje proměny v sémantice morfů podle toho, jak se utvářejí a přehodnocují jejich paradigmatické souvislosti. Aporiím indoeuropeistických rekonstrukcí Erhart čelí zvláštním aparátem typologickým. Ten provokuje svým hierarchickým pojetím, jež indoevropské jazyky umísťuje na vrchol pyramidy gramatikalizace, a vlastně intelektualizace významových vztahů v jazyce. Snad předejdeme nedorozumění, uvážíme-li, že jazyky světa prostě pozorujeme lupou, jež vše

¹ Hjelmslevův grandiosní program srovnání indoevropských i neindoevropských jazyků zůstal nedokončen, ba v indoeuropeistické části vůbec nebyl započat. Adolfu Erhartovi se podařilo dovést svůj program tak daleko, že se vyjádřil ke všem indoevropským jazykům.

svádí do ohniska jazyků indoevropských, které jsou nám nejbližší, v kterých se vyznáme nejlépe: na svět se vždy díváme odněkud.²

Že prof. Erhart nemá žáky následovníky, ačkoliv mnozí se chlubí, že studovali u Erharta, možná souvisí i s tím, že jeho cesta je velmi explicitní. Vede na staveniště, které je jasně uspořádané a kde čeká spousta materiálu. Na takové staveniště si může mistr přivést tovaryše, rozdat jim nástroje a rozdělit práci: ty albánštinu, ty arménštinu, tobě jazyky keltské, tobě baltské. Žák na úrovni nesamostatného učeně neví, že vlastní cesta intelektuálního růstu se děje v nitru člověka soustavně pracujícího – dosti lhostejno na čem, velmi málo lhostejno jak a čím; takovému žáku, stojícímu před vraty jasně oploceného staveniště, se může zdát, že tudy, skrze uzavřený prostor, žádná cesta přece nevede. Potenciální žák na úrovni tovaryše schopného samostatně pracovat již *ipso facto* někde jinde nějaké své staveniště má a nechce se mu třeba odcházet od práce rozdělané. Nahlédne a vrátí se ke svému. To je i můj případ. A to je zároveň důvod mého ostychu před jubilantem, ostychu jistě zbytečného, ale o nic méně skutečného.

Je bezpochyby škoda, že prof. Erhart na svém staveništi neměl pomocníky. Je to muž kontinuity, který po několik desetiletí pouze svou osobou, pouze svými rukama udržoval v chodu velikou stavbu, jejíž význam je patrný až s odstupem času.³ Sborník GRAMMATICVS chce jubilantovi ukázat, že ačkoliv je myslitel osamělý, není sám. Jeho dobře uspořádané staveniště inspiruje, a to právě nejmladší lingvistickou generaci. Dva její příslušníci si sedli u vrat, půjčili si nástroje tam i jinde, a soustavně nahlížejíce dovnitř, otesávají své první tovaryšské kameny do stavby. *Opus continuatur.*

Tomáš Hoskovec

² Nejmodernější astronomie i kosmická navigace stále pracují s geocentrickými mapami a modely vesmíru. Tím se vesmíru nepodkládá žádná hierarchie: my jej prostě pozorujeme ze Země, z nevýrazné planety nevýrazné hvězdy nevýrazné galaxie...

³ Rád bych vydal osobní svědectví o mife jeho citu pro kontinuitu. Když jsem v roce 1996 nastupoval na brněnské filosofii do ústavu jazykovědy, zmínil prof. Erhart mezi řečmi technicko-organizačními, že mi předává své baltistické kursy: vlastní nevypíše a studenty, kteří se už k němu přihlásili, vyzve, ať chodí ke mně. Cítil jsem se poctěn, že mě tímto uznává za baltistu, a o způsobu sdělení jsem nijak neuvažoval. Teprve po čase jsem pochopil, že ono oznámení bylo jen oznámení. Vlastní předání se událo úplně jinak. Konala se v Brně za přítomnosti velvyslanců vernisáž výstavy řádů a vyznamenání baltských států. Tam mi prof. Erhart nabídl, že mě představí litevskému velvyslanci a lotyšské velvyslankyni. Byl jsem překvapen, protože už jsem oba znal, ale než jsem co dokázal říct, slyšel jsem, jak mě představuje jako svého nástupce, kterému zde a teď před velvyslanci baltských zemí předává brněnskou baltistiku...